Doru Mihăescu

CONTRIBUȚII ETIMOLOGICE ŞI LEXICALE

1. *Un posibil element latin moştenit:* ***ler*** *„cumnat (din partea surorii mai mari)”*

Cuvântul nu figurează, cu acest sens, în dicționarele limbii române, deşi este încă destul de bine cunoscut şi folosit pe spații largi de catolicii din centrul Moldovei: a putut fi atestat, în ultimele trei-patru decenii, în sate din județele Iaşi (Butea, Hălăuceşti, Iugani, Răchiteni), Neamț (Adjudeni, Buruieneşti, Gherăeşti, Pildeşti, Săbăoani), Bacău (Galbeni, Gioseni, N. Bălcescu, Trebeş, Valea Seacă). Din aceleaşi zone provin şi atestările unor derivate cu sufixe diminutivale, precum *lerică* (Galbeni – Bacău, Hălăuceşti – Iaşi), *lerişcă* (Gioseni – Bacău), *lerişor* (Adjudeni – Neamț), *leruț* (Traian – Neamț)[1].

Utilizat în anul 1930, într-o monografie a localității Dolješti, din valea Siretului, datorată unui preot ortodox, în care, la un moment dat, se încearcă reproducerea ironică a unui dialog între doi catolici din satele vecine[2], absent nu numai din dicționare, dar şi din atlasele lingvistice sau din glosarele regionale, *ler* a fost caracterizat drept „o prețioasă moştenire lexicală coborâtoare din latina populară”, care „s-a păstrat la început numai în dacoromâna transilvăneană” şi care, trecută sub forme ca *ler-em* „lerule”, *ler-eszkem* „lerişorule”, în graiul unguresc-ceangău, la fel cum s-a întâmplat cu verbul *corinda – korindál* ori cu substantivul *păcurar – pakurár*, „ilustrează atât originea românească a ceangăilor secuizați, cât şi prioritatea în timp a graiului lor românesc față de bilingvismul ulterior”[3].

Creat prin etimologie populară, din *leuus vir* „bărbatul din stânga” (în franceză, *mari de la main gauche*), pornindu-se de la vgr. *δαήρ* „cumnat, frate al soțului”, care, la rândul său, aparține unei întregi familii indo-europene a denumirilor fratelui soțului (a se vedea şi sanscrit. *devā*, lituanian. *dëveris*, armean. *tagyr*, v. germ. de sus *zeihhur*, v. engl. *tacor*), lat. *leuir* reprezintă un termen popular, dialectal, absent

[1] Ion H. Ciubotaru, *Catolicii din Moldova. Universul culturii populare*, vol. II, *Obiceiurile familiale şi calendaristice*, Iaşi, 2002, p. 98, 99, 102; vol. III, *Poezia obiceiurilor tradiționale. Literatura populară. Folclorul muzical*, Iaşi, 2005, p. 18.

[2] Athanasie Vasilescu, *Monografia mănăstirii şi comunei Dolješti din județul Roman*, [Roman], 1930, p. 195–196.

[3] Dumitru Mărtinaş, *Originea ceangăilor din Moldova*. Ediția a II-a revizuită, Bacău, 1998, p. 90–92.

LR, LXI, nr. 3, p. 363–371, Bucureşti, 2012

BDD-A503 © 2012 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-21 14:02:16 UTC)

din textele literare[4]. A putut fi atestat cel mai devreme la Bizanţ, în anul 530, în digestele (pandectele) împăratului Iustinian I (527–565): *viri frater* ***leuir****; is apud Graecos* ***δαήρ*** *appellatur*[5].

Absent din spaţiul romanic, unde cuvântul, general moştenit, este *cognatus* „înrudit prin naştere" (compus calchiat după vgr. *συγγενώς* „de aceeaşi origine", „părinte"), care abia în latina târzie avea să dobândească sensul „cumnat"[6], dar pe care în sud-estul Europei îl regăsim nu numai în dr., ar., mr. *cumnat* şi în dalm. *komnut*, dar şi în alb. *kunat*[7], peste tot cu sensul târziu din latină, *leuir* (pl. *leuiri*, de unde un posibil lat. pop. sg. **leuiru*) a ajuns să fie moştenit într-o zonă relativ apropiată de locul din care provine cea mai veche atestare a sa cunoscută până în prezent, dispărând ulterior, datorită puternicei concurenţe a sinonimului panromanic *cognatus*. S-a menţinut, totuşi, în mod surprinzător, în această mică insulă de grai românesc distinct, a catolicilor din Moldova, un grai care, pe de o parte, a păstrat particularităţi provenite din Transilvania (între care, probabil, şi aceasta), iar pe de alta, a împrumutat particularităţi locale, ale graiului moldovenesc din zonele respective.

2. *Un ecou al romanităţii sud-est europene:* ***biglar*** *„străjer (al oraşului)"*

Am atestat acest cuvânt în anii 1626 şi 1628, în câteva documente emise în Ţara Românească, la Bucureşti şi Târgovişte: *lu Dumitru călăraşul, de oraş de Bucureşti, ca să-i fie loc de casă lângă Muşat biglariul, în Mahalaua Popei lu Gherghe ... acest loc fost-au de moşie a lu Crăciun Vânăt măcelarului, tatul lu Bran biglariul, de oraş de Bucureşti ... se-au adeverit acest loc că au fost a lu Bran biglariul, de moşie de la tată-său, Crăciun Vânătul ...; Marco, croitor, biglar; nepoata lui Stoica bigrariul* (sic!)[8].

Denumea pe cei care, având în acelaşi timp şi alte îndeletniciri, erau însărcinaţi cu paza şi supravegherea, în mod organizat, a oraşelor. Erau, în fond, un fel de precursori ai lui jupân Dumitrache şi ai omului său de „încredere", Chiriac, primul, cherestegiu, dar şi căpitan, cel de-al doilea, tejghetar, dar şi sergent, ambii în „garda civică" din vremea lui Caragiale.

[4] *Dictionnaire étymologique de la langue latine. Histoire des mots*, par A. Ernout et A. Meillet. Quatrième édition revue, corrigée et augmentée, Paris, 1959, p. 352–353; Hjalmar Frisk, *Griechisches etymologisches Wörterbuch*, I, Heidelberg, 1960, p. 338–339.

[5] *Digesta Iustiniani Augusti*. Recognouit Th. Mommsen. Editio altera lucis ope expressa, II, Berlin, 1963, p. 352.

[6] A. Ernout, A. Meillet, *op. cit.*, p. 430 (s.v. *nascor*); *Romanisches etymologisches Wörterbuch von W. Meyer - Lűbke*. 3. volständig neubearbeitete Auflage, Heidelberg, 1935, 2029.

[7] H. Mihăescu, *La romanité dans le sud-est de l' Europe*, [Bucarest], 1993, p. 35, 98, 107, 273.

[8] *Documenta Romaniae historica*. B. Ţara Românească, vol. XXI, Bucureşti, 1965, p. 120–121 (nr. 68), p. 250 (nr. 126); vol. XXII, p. 244–245 (nr. 111).

BDD-A503 © 2012 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-21 14:02:16 UTC)

Biglar poate fi un derivat pe teren românesc al unui ipotetic **biglă*, ale cărui origini, prin v. srb. *bigla* „garda oraşului; paza zidurilor cetăţii”[9] (cf. şi toponimul *Bigla* (= Straja), nume de localitate din estul Macedoniei sau oronimul *Bigla*, din Bulgaria, denumind un vârf de munte din defileul râului Iskăr sau o colină despădurită, din apropiere de Željava (Elinpelin), unde erau cândva, probabil, puncte de pază)[10], ne duc la mgr. *βίγλα* „pază, strajă” (cf. şi ngr. *βίγλα* „strajă, gardă”, „punct întărit de observaţie”)[11], iar de aici, la un lat. **uigla* (un postverbal al lui *uiglare* (= *uigilare*), apărut la fel ca *pugna* din *pugnare*), care, menţinut, împreună cu unele derivate, în neogreacă, a trecut nu numai în limbile sârbă, bulgară şi română, dar şi în limba turcă[12].

Nici acest cuvânt nu figurează în dicţionarele limbii române.

3. *Un derivat paradoxal:* ***romaşcan***

La fel ca numeroase alte derivate din aceeaşi categorie (*bucureştean, ieşean, clujean, timişorean, sucevean, băcăuan* etc.), *romaşcan* poate fi utilizat atât ca substantiv, însemnând „persoană născută în Roman sau în fostul judeţ Roman” ori „locuitor al municipiului Roman”, cât şi ca adjectiv, cu sensul „din (referitor la) Roman (localitate, fost ţinut sau judeţ)”.

Dar în timp ce la toate celelalte derivate menţionate recunoaştem cu uşurinţă modalitatea formării lor cu ajutorul unor sufixe obişnuite în asemenea situaţii (*-ean, -an*), *romaşcan* nu corespunde din punct de vedere formal denumirii *Roman*, de la care, conform modelului unor derivate de la nume de oraşe oarecum asemănătoare, precum *Focşani* ori *Paşcani*, s-ar fi putut ajunge, eventual, la **românean* (la fel ca la *focşănean* sau *păşcănean*), în niciun caz la *romaşcan*. Denumirea omonimă, *Roman*, a unui sat din ţinutul Suceava, atestată în anul 1490, într-un document al lui Ştefan cel Mare[13], a fost înlocuită mai târziu prin derivatul *Românești* (acum *Românești*), de la care s-a creat derivatul *românești* (*românești*), la fel ca *bucureştean* (< *Bucureşti* < *Bucur*).

Cum a putut apărea însă *romaşcan*, un derivat paradoxal, a cărui formă nu mai aminteşte de aceea a numelui oraşului *Roman* şi al cărui sens nu mai are legătură cu substantivul comun *romaşcă* ori cu antroponimul *Romaşcu*, de care, din punct de vedere formal, poate fi totuşi apropiat?

[9] Petar Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika. Dictionnaire étymologique de la langue croate ou serbe.* Rédacteurs Mirko Deanović et Ljudevit Jonke. Collaborateur Valentin Putanec, I, Zagreb, 1971, p. 147.

[10] *Bălgarski etimologičen rečnik*. Săstavili Vl. Georgiev, Iv. Gălăbov, I. Zaimov, St. Ilčev, I, Sofija, 1971, p. 46.

[11] E. A. Sophocles, *Greek lexicon of the roman and byzantine periods (from B.C. 146 to A.D. 110)*, I, New York, [1887], p. 308; Ν. Π. Ανδριώτη, *Ἐτυμολογικό Λεξικό τῆς κοινῆς Νεοελληνικής*, Θεσσαλονίκη, 1976, p. 51.

[12] H. Mihăescu, *op. cit.*, p. 393.

[13] *Documenta Romaniae historica*. A. Moldova, vol. III, Bucureşti, 1980; p. 135, 138 (nr. 73) (a se vedea în continuare sigla DRHA).

BDD-A503 © 2012 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-21 14:02:16 UTC)

De menționat mai întâi faptul că acest derivat nu apare în majoritatea dicționarelor limbii române: nu-l găsim, spre exemplu, în DEX, dar, ceea ce este cu adevărat de mirare, nu-l găsim nici în *Dicționarul limbii române* (DLR).

L-am atestat în anul 1857, în povestirea *De la Iaşi la Roman*, a lui George-Radu Melidon, autor originar chiar din oraşul Roman[14].

Mai târziu, îl aflăm în lucrări ale unor autori moldoveni, precum George Pascu ori August Scriban, fapt ce întăreşte ideea că avem a face cu un regionalism.

Pascu îl explică printr-un derivat neatestat, **romnaşcan*, provenit din numele propriu *Roman*[15], iar Scriban, fără alte precizări şi comentarii, din numele propriu *Roman*[16].

Existența unui ipotetic **romnaşcan* o presupune pe aceea a unui alt ipotetic **romanaşcan*, însemnând „mare (brav) locuitor al Romanului", derivat de la numele oraşului cu ajutorul sufixului augmentativ *-aşcan* (format din *-aş* + *-can*), la fel ca *leuşcan* (< *leu* + *-uşcan*, adică *-uş* + *-can*).

O altă ipoteză, inedită, ar putea fi aceea a unei etimologii populare, ca rezultat al unei posibile apropieri a numelui oraşului *Roman* de substantivul comun omonim, regional *róman* (cu varianta *román*), denumind mai multe plante din familia compozitelor (în primul rând, muşeţelul, numit şi *romaniță*, cu ajutorul unui diminutiv al lui *roman*), dar şi de sinonimul mai rar, dar cunoscut în zonă, al acestuia, *romaşcă*[17] (a se vedea şi antroponimul *Romaşcu*, prezent în documente moldoveneşti încă din anul 1462)[18]. Primul este de proveniență sud sau est-slavă (bulgar, sârb *róman*, ucrainean *román*), al doilea, de proveniență est-slavă (rus, ucrainean *romaška*).

Dacă aşa vor fi stat cu adevărat lucrurile, asta nu înseamnă totuşi că ar fi vorba de altceva decât de o etimologie populară, deci de o falsă etimologie (de felul *Târgovişte* = *târg* + subst. *oişte*, în loc de *târg* + sufixul *-oviște*; *Gura Humorului* = *Gura (H)umorului*, din *(h)umor* „haz, veselie", în loc de *Homor (Humor)*, nume de pârâu, însemnând, la origine, chiar „pârâu, afluent", oraşul fiind situat la *gura*, adică la vărsarea acelui pârâu în râul Moldova etc.).

Conform acestei interpretări populare, numele *Roman*, al domnitorului Moldovei dintre c. 1391–1394, care a devenit şi numele primei cetăți (*cetatea noastră, a lui Roman-Voievod*[19], apoi al târgului, al oraşului, în sfârşit, al municipiului din zilele noastre, ar proveni de la numele plantei, iar *Roman Muşat* ar fi însemnat inițial ... „muşeţel frumos".

[14] Născut la Roman, în anul 1831, a publicat povestirea menționată în „Almanah pentru români", VII, Iaşi, 1857, p. 1–22 (pentru cuvântul *romaşcan*, a se vedea p. 18–19).

[15] *Sufixele româneşti*, Bucureşti-Leipzig-Viena, 1916, p. 296.

[16] *Dicționarul limbii româneşti* …, Iaşi, 1939.

[17] *Dicționarul limbii române*. Tomul IX, Bucureşti, 1975, p. 529, 531, 534 (a se vedea în continuare sigla DLR).

[18] DRHA, II, Bucureşti, 1976, p. 162–163 (nr. 113).

[19] *Ibidem*, I, Bucureşti, 1975, p. 3–4 (nr. 2).

BDD-A503 © 2012 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-21 14:02:16 UTC)

4. *Numele domnitorului Moldovei, Roman Muşat*

Despre cuvântul *romaşcan* „persoană născută în Roman (sau în fostul judeţ Roman)”, „locuitor al municipiului Roman”; „din (referitor la) Roman (localitate, fost ţinut sau judeţ)”, care lipseşte din cele mai multe dicţionare ale limbii române (inclusiv din DLR), am apreciat mai sus că ar fi un derivat paradoxal, deoarece, pe de o parte, nu corespunde decât din punct de vedere semantic oiconimului *Roman* (de la care, fonetic, este problematic a-l explica prin **romnaşcan* < **romanaşcan* < *Roman*, aşa cum s-a încercat), iar pe de altă parte, numai din punct de vedere formal antroponimului *Romaşcu* sau substantivului comun *romaşcă* (de unde s-ar fi putut ajunge fără probleme la *romaşcan*, care însă are o cu totul altă semnificaţie).

În aceste condiţii, am avansat ipoteza unei etimologii populare, având ca elemente favorizante omonimia dintre numele propriu *Roman* şi cel comun *roman* (punct de plecare al derivatului *romaniţă*), sinonimia dintre *roman* şi *romaşcă*, în sfârşit, posibila influenţă a numelui propriu *Romaşcu*.

O asemenea etimologie (rezultat al conexiunilor şi interpretărilor pe care, la fel ca în situaţii similare, astfel de cuvinte le-au putut genera în imaginaţia unor vorbitori din aria dialectală unde utilizarea lor era cândva obişnuită) ar conduce la ideea că numele domnitorului Moldovei, Roman I Muşat, urmat de cel al primei cetăţi de la Roman (unde a fost emis celebrul său uric din 30 martie 1392)[20], de cel, contemporan cu acesta, al târgului (menţionat în cronica rusească *Novgorodskaja pervaja letopis' ...*)[21], ca şi de cele, ulterioare, ale oraşului, *polítiei* (*polítiei*; din neogrec. πολιτεία „oraş”), termen utilizat în perioada fanariotă şi postfanariotă, în sfârşit, al municipiului, s-ar afla în legătură cu numele plantei.

[20] *Ibidem*. Important, pe de o parte, pentru că este cel mai vechi document slavo-român al Moldovei, păstrat până în zilele noastre, iar pe de altă parte, pentru că atestă, la data respectivă, întinderea „de la munte până la mare” a principatului Moldovei.

[21] Care include, la început, o listă cu „numele tuturor oraşelor ruseşti, apropiate şi îndepărtate” („… imena vsěm gradom russkym, dalnim i bližnim”), întocmită, probabil, în timpul mitropolitului Kiprian al Kievului (1375–1406), în care apar şi câteva oraşe din Bulgaria şi Moldova. Cele din Moldova, numite „volohe” („voloskyi gradi”), sunt însoţite uneori de precizări privitoare la aşezarea lor: Cetatea Albă, la gura Nistrului, mai sus de Mare („na ust' Dněstra, nad moremŭ”), Târgul Iaşi, pe Prut („Jas'kyi torgŭ na Prutě rěcě”), Târgul lui Roman, pe Moldova („Romanovŭ torgŭ na Moldově”), pe Nistru, Hotinul („na Dněstrě, Hotěn' ”) etc. Datarea 1392–1393 a acestei liste, considerată a fi cea mai plauzibilă, are în vedere, între altele, faptul că, atunci, oraşul Colomeea, existent în listă, aparţinea încă Moldovei, iar Cetatea Albă era menţionată ca fiind aşezată la gura Nistrului, mai sus de mare, adică aproape de acel recent şi foarte important hotar, amintit în toate documentele lui Roman I, ba chiar şi, după aproape trei secole, în Poemul cronologic al lui Dosoftei („Acest Roman să scrie-ntr-a ţărâi urice ... C-au stăpânitu-ş ţara din plai până-n Mare”, Dosoftei, *Opere* I. Versuri. Ediţie critică de N.A. Ursu, Bucureşti, 1978, p. 4; a se vedea şi studiul nostru *Mitropolitul Dosoftei despre felonul de la Episcopia Romanului, atribuit Sfântului Ioan Gură de Aur, şi despre un uric din 1392, al lui Roman-Vodă, păstrat la Mănăstirea Probota*, în volumul *Episcopia Romanului: 600 de ani de istorie. Cartea românească veche şi alte mărturii din trecutul Episcopiei Romanului*, [Bucureşti], 2007, p. 294–303).

BDD-A503 © 2012 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-21 14:02:16 UTC)

Această eventualitate nu poate fi, la prima vedere, exclusă, ținând seama de existența unor cazuri întrucâtva asemănătoare, ca, de pildă, cele ale localităților *Târgu Bujor*, din județul Galați, sau *Târgu Lăpuş*, din județul Maramureş.

Ea devine însă improbabilă, dacă avem în vedere faptul că este vorba, în cazul nostru, de un toponim provenit dintr-un antroponim şi mai ales, nu dintr-un antroponim oarecare, ci din numele unui voievod, al cărui predecesor s-a numit *Petru*, ai cărui urmaşi s-au numit *Alexandru, Ilie, Ştefan* etc., purtând deci, în mod obişnuit, nume ale unor sfinți, nicidecum supranume, de vreun fel sau de altul (fie şi utilizând, ca aici, numele unei (unor) plante).

Aşa stând lucrurile, credem că nu în denumirea unei plante compozite trebuie căutată originea numelui domnitorului Moldovei, *Roman* I Muşat (desigur şi aceea a numelui strănepotului său, *Roman* II Muşat, care a domnit în Moldova între anii 1447–1448), ci, aşezând aceste nume alături de cele ale unor împărați bizantini, precum *Romanos* I Lakapenos (920–944), *Romanos* II (959–963), *Romanos* IV Diogenes (1068–1071), apoi, mergând mai departe în timp, tot la Bizanț, şi alăturându-le aceluia al lui *Romanos* Melodos (autor de imnuri religioase, din secolul al V-lea, devenit sfânt, sărbătorit de Biserica Ortodoxă la 1 octombrie, sub numele Cuviosul *Roman* Melodul), să ajungem la cuvântul grecesc bizantin *Ῥωμάνος*, care provenea din latinescul *Romanus* şi însemna, fireşte, „roman; originar de la *Roma*”[22]. Cu timpul însă, împrumutat la slavii de sud, a ajuns să fie aici sinonim cu *vlah*, cuvânt care, la fel ca la Bizanț, denumea în Evul Mediu pe românii din nordul şi din sudul Dunării. În limba sârbă a putut fi atestat, de pildă, ca antroponim, încă în secolul al XIII-lea, sub forma *Róman* sau sub forma unor derivate precum *Romanić* sau *Romanović*, iar ca toponim, încă în secolul al XIV-lea, în *Romanj Dol*, apoi în *Romanija, Romanovci*, nume existente şi astăzi (primul denumind o zonă de la est de Sarajevo, iar cel de-al doilea, o localitate de la nord de Banja Luka). În Macedonia, între Skopje şi Kumanovo, există şi acum localitatea *Romanovce*, iar exemplele de acest fel pot continua[23].

Acesta, adică „vlah” (= român), trebuie să fi fost şi sensul numelui voievodului *Roman* I, devenit apoi numele primei cetăți, al târgului (lui) *Roman* etc., un nume care, având acelaşi punct de plecare în limba latină ca şi cuvântul *român*, nu a fost moştenit în primele veacuri ale Erei creştine, la fel ca acesta, ci a ajuns la noi mult mai târziu, după circa un mileniu, prin greaca bizantină şi prin limbi slave de sud (sârbă, bulgară), aflate la baza slavonei româneşti, a Bisericii şi a vechilor cancelarii. În aceste condiții, el nu s-a mai supus acelor, cândva atât de stricte, legi fonetice ale evoluției de la latina populară daco-mesică la limba română, legi a căror acțiune încetase de câteva secole, nu înainte însă ca *Romanus* să fi devenit *rumân* (acum, doar variantă populară a lui *român*).

[22] *Fontes Historiae Dacoromanae*, II, Bucureşti, 1970, p. 663.

[23] Petar Skok, *op. cit.*, III, p. 143; a se vedea, de asemenea, în sud-vestul României, toponimul de origine sârbă *Romanați*.

BDD-A503 © 2012 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-21 14:02:16 UTC)

Cât despre supranumele masculin *Muşat*, acesta are la origine, în cazul nostru, femininul *Muşata* (care, după unele opinii, ar fi fost chiar numele mamei voievodului Roman I Muşat)[24], atestat în vechi cronici slavo-române, sub forma atributului genitival *Muşatinŭ* „al Muşatei" (aici, însă, Petru I, c. 1375 – c. 1391, este *sînŭ Muşatinŭ* „fiul Muşatei" şi nu Roman I[25]).

Iar *Muşat(ă)* nu pare să fie altceva decât o prescurtare a participiului arhaic *frumuşat(ă)* „frumos-frumoasă", la rândul său, o prescurtare a verbului arhaic *înfrumuşa* „a înfrumuseța", derivat din *frumos* (precum *învârtoşa* din *vârtos*).

Revenind la *muşat(ă)*, ar mai fi de adăugat faptul că se mai utilizează acum doar regional, prin vestul Transilvaniei, ca termen de alint pentru copiii mici[26], dar că este folosit frecvent în dialectul aromân (acolo se spune, de pildă, în mod obişnuit, *muşată feată* „fată frumoasă"; în basme, Ileana Cosânzeana este numită *Muşata a Loclui* „Frumoasa Pământului"; iar Făt-Frumos este numit, la rândul său, *Muşatlu a Muşaţlor*, adică „Frumosul Frumoşilor"[27]).

În concluzie, având în vedere semnificațiile, mai mult sau mai puțin îndepărtate, ale celor două elemente componente, *Roman Muşat* ar însemna „Român (Vlah) Frumos", iar asocierea numelui oraşului (târgului) *Roman* (provenit de la numele cetății care, la rândul ei, preluase numele voievodului) cu denumirea plantei numite *roman* sau *romaşcă*, ori cu numele de persoană *Romaşcu*, în urma căreia a putut apărea derivatul paradoxal *romaşcan*, a avut ca punct de plecare o etimologie populară, adică o falsă etimologie.

5. *Un oronim, Bucovina, într-o secțiune a unui plan austriac din 1773–1778 al Districtului Bucovina*

În *Theil des Bukowiner Districts (Sectio 36)*, din *Plans des Bukowiner Districts ...*[28], aflăm, într-o zonă împădurită, situată la mică distanță, spre vest, de localitatea *Szibot Häuser*[29] şi de confluențele, apropiate una de alta, ale pâraielor

[24] N. Grigoraş, *Ţara Românească a Moldovei, până la Ştefan cel Mare (1359–1457)*, Iaşi, 1978, p. 56 („Roman I, adevăratul şi singurul fiu al Muşatei, şi-a început domnia înainte de 30 martie 1392").

[25] P. P. Panaitescu, *Cronicile slavo-române din sec. XV–XVI*, Bucureşti, 1959, p. 6, 44, 55.

[26] DLR, VI, Bucureşti, 1965–1968, p. 1042.

[27] Tache Papahagi, *Dicționarul dialectului aromân (general şi etimologic)*. Ediția a doua augmentată, Bucureşti, 1974, p. 840.

[28] *Plans des Bukowiner Districts in 72 Sections, welche in denen Jahren 1773, 1774 und 1775 von einem Departement des Kaÿs: Königlicher General Staabs geometrisch aufgenommen worden* (Planul Districtului Bucovina, în 72 de secțiuni, întocmit după ridicări geometrice în anii 1773, 1774, 1775, de Departamentul Cezaro-Crăiesc al Statului Major General), [Viena], 1778 (a se vedea ediția Ioan Iosep, Constantin-Emil Ursu, Simona Palagheanu, Suceava, 2011).

[29] În România, în perioada interbelică (1918–1940), sub numele *Şipotele Sucevei*, iar acum, în Ucraina, sub numele *Šepit* (rămas în România, satul numit atunci *Izvor*, situat pe râul Suceava, la mică distanță în amonte de *Şipotele Sucevei*, a căpătat numele *Izvoarele Sucevei*, în amintirea fostului centru de comună, trecut într-o altă țară).

BDD-A503 © 2012 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-21 14:02:16 UTC)

Săcu(l) şi Cobilioara (*Sokul Bach* şi *Kobillora Bach*) cu râul Suceava (*Suczawa Flus*), o culme intitulată *Bukowena B[erg]* „Culmea (Dealul, Muntele) Bucovina".

Denumirea vine să se adauge numeroaselor altora de acest fel, pe care le-am semnalat în diferite ţinuturi ale Moldovei. Numai în teritoriul din Ţara de Sus, anexat de Imperiul Habsburgic în anul 1775 şi „botezat" *Bucovina*, ea se adaugă numelor, identice, al unei păduri şi chiar al unei localităţi de la nord-est de Cernăuţi, din apropierea vechii graniţe cu Polonia, numelui, identic, al unei păduri de la sud de Cernăuţi, dinspre oraşul Siret (mai bine cunoscută drept Codrul sau Codrii Cosminului), în sfârşit, numelui, identic, al unei alte păduri (posibil, şi al unei culmi împădurite), dintre oraşele Cernăuţi şi Hotin[30].

Noua atestare, provenită din acelaşi perimetru, dar dintr-o cu totul altă zonă, ne ajută să înţelegem cum de s-a putut întâmpla ca austriecii să aleagă tocmai această denumire pentru a o atribui întregului teritoriu, de peste 10 000 km^2, anexat atunci.

Pe de altă parte, având în vedere situaţia din întreaga Moldovă, ea vine să confirme încă o dată adevărul că *Bucovina* nu a reprezentat nicicând, înainte de anexarea din anul 1775, denumirea unei „regiuni istorico-geografice distincte", făcând parte din Moldova[31], ci numai un toponim local, utilizat atât în Ţara de Sus, cât şi în Ţara de Jos ca nume al unor păduri de fag sau al unor culmi acoperite cu astfel de păduri.

În altă ordine de idei, ar mai trebui menţionată existenţa, într-o altă secţiune a aceluiaşi plan, intitulată *Theil des Bukowiner Districts und Gallicien (Sectio 22)*, a localităţii *Iablonitz* „Merişor", pe malul stâng (galiţian) al râului *Ceremuş* (*Czeramuş Flus*), căreia îi corespunde, pe malul drept (bucovinean), *Iablonitz Wolosky* „Merişorul Voloh" (= Românesc), dublat, ceva mai la sud, de un alt *Iablonitz Wolosky*, de astă dată fără corespondent pe malul galiţian. Ceva mai spre nord, deci în aval faţă de primul *Iablonitz*, aflăm, pe malul stâng (galiţian) al Ceremuşului, localitatea *Dolopole* „Câmpul de Jos", căreia îi corespunde, pe malul drept (bucovinean), *Dolopole Wolosky* „Câmpul de Jos Voloh" (= Românesc). În sfârşit, în *Theil des Bukowiner Districts und Gallicien (Sectio 16)*, care se învecinează la sud cu secţiunea menţionată anterior (*Sectio 22*), fiind deci tot în aval, întâlnim, pe malul stâng al Ceremuşului, localitatea *Rostoky* „Răstoace", căreia îi corespunde, pe malul drept, *Rostoky Wolosky* „Răstoacele Volohe" (= Româneşti).

De remarcat, mai întâi, semnificaţia substantivului *rostoky* (pl.), prezent în toponime din vestul Ucrainei (cf. şi ucr. dial. *rostoka* „locul unde râul se desface în

[30] Doru Mihăescu, *La Bucovine et la Bessarabie (à partir de leurs noms)*, Bucarest, 1998, p. 74–82. *Tezaurul toponimic al României. Moldova*. Volumul I. Partea a 4-a. *Toponimia Moldovei în cartografia europeană veche (cca 1395–1789)*, de Dragoş Moldovanu, Iaşi, 2005, p. 39–40.

[31] Conform unui tratat academic de istorie a Ucrainei sovietice (vezi Doru Mihăescu, *op. cit.*, p. 84–86).

BDD-A503 © 2012 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-21 14:02:16 UTC)

două braţe"), care corespunde aceleia a românescului *răstoacă* „apă (puţin adâncă) deviată temporar dintr-o apă mai mare (pentru a putea prinde peştii din vechea albie)" sau aceleia a cehului şi slovacului *raztoka*[32].

De remarcat apoi existenţa, atât în acest caz, cât şi în celelalte, a unor corespondente cu aceleaşi nume, dar cu precizarea *volosky* „volohe" (= românesti), ale unora dintre localităţile galiţiene (până nu demult, poloneze) de pe malul stâng al râului de frontieră, Ceremuş, pe malul drept, bucovinean (moldovenesc = românesc), al aceluiaşi râu.

Faptul că, aşa cum o indică detaliile secţiunilor respective ale minuţiosului plan austriac, localităţile de pe malul galiţian par să fi fost mai mari şi mai importante decât cele de pe malul bucovinean, iar într-unul din cazuri avem a face chiar cu două corespondente bucovinene ale uneia şi aceleiaşi localităţi galiţiene poate fi o dovadă în sprijinul ipotezei unor migraţii de pe malul stâng pe cel drept al Ceremuşului, care au dus la extinderea de pe un mal pe celălalt a unor mai vechi localităţi galiţiene cu nume vest-ucrainene. Cât priveşte prezenţa adjectivului ucrainean *volosky*, adăugat la denumirile, identice, ale mai noilor aşezări, ea a fost considerată de fiecare dată necesară pentru a se evita posibile confuzii între numele unor localităţi atât de apropiate, marcându-se astfel apartenenţa teritorială a celor din urmă la principatul Moldovei, ca stat *voloh*, adică românesc.

CONTRIBUTIONS ÉTYMOLOGIQUES ET LEXICALES

(Résumé)

L'auteur propose des solutions étymologiques pour trois mots qui ne figurent pas dans le *Dictionnaire de la langue roumaine* (DA, DLR): *ler* „beau-frère", un possible héritage du latin, *biglar* „gardien (de la ville)", forme dérivée d'un hypothétique **biglă* parvenu en roumain par des langues sud-est européennes, toujours d'un ancien mot latin, et *romaşcan* „natif ou habitant de la ville de Roman; de Roman", forme dérivée du nom de cette ville par suite d'une étymologie populaire. Puisqu'à l'origine du nom de la ville de Roman se trouve, selon toute probabilité, le nom du prince moldave de la fin du XIVe siècle, *Roman I (Muşat)*, l'auteur en propose aussi une solution étymologique.

Enfin, il remarque la présence, dans un plan autrichien de 1773–1778, de *Bukowiner District*, de quelques toponymes, *Bukowena Berg, Iablonitz (Wolosky), Dolopole (Wolosky), Rostoky (Wolosky)*, en essayant d'établir les significations qu'elle comporte.

Cuvinte-cheie: *ler* „cumnat", *biglar, romaşcan, Roman Muşat, Bukowena (Berg).*
Mots-clés: *ler* „beau-frère", *biglar, romaşcan, Roman Muşat, Bukowena (Berg).*

Bucureşti
Str. Moise Nicoară 21, ap. 2

[32] DLR, IX, p. 145 (unde cuvântul românesc este explicat numai prin bulg. *raztoka*, nu şi prin srb. *rastoka*, iar legătura cu ucr. *rostoka* nu este menţionată); Václav Machek, *Etymologický slovnik jazyka českého*. Druhé, opravené a doplněné vydáné, Praha 1968, p. 510 (este amintit aici şi toponimul *Roztoky*, corespunzător celui din vestul Ucrainei).

De notat, cu această ocazie, că şi *Iablonitz* poate fi întâlnit tot în vestul Ucrainei, ca derivat al ucr. dial. *jablon'* (cf. ceh, slovac *jabloň* (top. *Jablonec*), pol. *jabłoń*, dar ucr. *jablunja, jablinka*).

BDD-A503 © 2012 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-21 14:02:16 UTC)